

Enarratio II in Psal. XXV.
 Enarratio III in Psal. XXX.
 Enarratio III in Psal. XXXII.
 Enarratio II in Psal. XXXIII.
 Enarratio in Psal. XXXV.
 Sermo II in Psal. XXXVI : in quo recitatur synodica Epistola Cabarsussitani concilii Maximianistarum contra Primianum.
 Sermo III in eundem Psalmum.
 Enarratio in Psal. XXXIX.
 Enarratio in Psal. LIV.
 Enarratio in Psal. LVII.
 Enarratio in Psal. LXXXV.
 Enarratio in Psal. XCV.
 Enarratio in Psal. XCVIII.
 Sermo II in Psal. CI.
 Enarratio in Psal. CXIX.
 Enarratio in Psal. CXXIV.
 Enarratio in Psal. CXXXII.
 Enarratio in Psal. CXLV.
 Enarratio in Psal. CXLVII.
 Enarratio in Psal. CXLIX.

IN QUINTO TOMO.

Sermo X, de Iudicio Salomonis inter duas mulieres meretrices.
 XLVI, de Pastoribus.
 XLVII, de Ovibus.
 In sermone LXXI, de Blasphemia in Spiritum sanctum, n. 28 et seqq. contra schismaticos.
 Sermo LXXXVIII.
 XC, de Charitate.

XCIX, de Remissione peccatorum.
 In sermone CVII, nn. 5, 7 et 8.
 Sermo CXXXIX.
 In sermone CXXXVII, n. 12.
 Sermo CXXXVIII.
 CLXIV, paulo post Carthaginensem Collationem pronuntiatum.
 In sermone CLXXXVIII, n. 9.
 In CCXXXVIII, n. 3.
 In CCXLIX, n. 2.
 In CCLII, nn. 4 et 5.
 Sermo CCLXV.
 CCLXVI, de versu Psalmi 140, *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*
 CCLXVIII.
 CCLXIX.
 In sermone CCLXXXV, nn. 2, 6.
 Sermo CCXCII.
 In sermone CCCXXV, n. 11.
 Sermo CCCLVII, de laude Pacis, apud Carthaginem habitus instante Collatione cum Donatistis.
 CCCLVIII, de Pace et Charitate, ibidem ante Collationem dictus.
 CCCLIX, de Concordia cum Donatistis, pronuntiatum post Collationem.
 CCCLX, de quodam Donatista reverso ad Ecclesiam.
 IN SEXTO TOMO.
 Vide librum de Fide et Operibus, n. 6; Enchiridion, n. 5; librum de Agone Christiano, n. 51; librum de Patientia, n. 10; et sermonem de Utilitate Jejunii, nn. 6, 7 et seqq.

APPENDIX

NONI TOMI

OPERUM SANCTI AUGUSTINI,

IN QUO EXHIBETUR

CONTRA FULGENTIIUM DONATISTAM INCERTI AUCTORIS LIBER,

NEC NON

EXCERPTA ET SCRIPTA VETERA AD DONATISTARUM HISTORIAM PERTINENTIA, QUORUM LECTIO SUPERIORIBUS AUGUSTINI ADVERSUS EOSDEM HÆRETICOS LIBRIS LUCEM AFFERT.

Comparavimus eas omnes editiones initio Retr. et Confess., t. 1, memoratas. M.

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM

CENSURA LOVANIENSIIUM THEOLOGORUM ET BERNARDI VINDINGI.

Librum huic non esse Augustini certissimum est : nam, ut præteream quod ejus nulla in Retractationibus mentio fiat, certe Augustini nec ingenium, nec eruditionem, nec eloquentiam ulla ex parte redolet. In primis enim paulo post initium, totam adversarii disputationem in tres ait divisam esse partes, quas sibi ex ordine tractandas refutandasque proponit; de uno Baptismo, de horti unius fonte signato, de oleo uno quod muscæ morituræ exterminant. Quæ ineptissima est sane partitio, et Augustino indigna, ut cui contra leges dialecticorum, et supersit et desit aliquid. Nam tria illa ad unum erant unici Baptismi caput redigenda : nihil vero in hac partitione dicitur de malorum contagione, de bonorum et malorum in Ecclesia commixtione, de persecutione, de codicum sacrorum traditione, de causa Cæciliani, denique de querela imperialium edictorum, quæ tamen hoc Fulgentii libello disputantur, suntque ipsissima Donatisticæ controversiæ capita, passim ab Augustino tractata. At vero prima illa duo, quæ totis viginti capitibus exsequitur, quam varie confundit ac perturbat ! Nam sub finem capitis 10, cum de Baptismo ageret, subito per occupationem sermonem injicit de contagione malorum, quo mox omisso ad Baptismum revertitur : inde ad alterum rursus argumentum regressus, iterum ad Baptismi relabitur quæstionem, etc. Jam vero tota ipsa operis compositio atque structura quam nihil habet solidæ carnis ! quam nihil succi et sanguinis ! quam nihil vitæ ac spiritus ! certe nihil Augustini doctrina, genio, et copia dignum.

Quid, quod in citandis tractandisque-Scripturis non uno loco ab eo dissidet ac variat? Primum enim cap. 16 (nisi forte mendosus est codex noster) producit locum ex cap. 65 Isaïæ juxta vulgatam lectionem, cum semper Augustinus editione utatur LXX, etiam in illa ipsa scriptura, etc. Præterea illud Jeremiæ 17, *Recedentes a te scribentur in terra*; is cap. 3 ita legisse videtur, *Recedentes a te scribentur in libro mortis*, quomodo arbitror non modo B. Augustinum, sed veterum præterea citasse neminem. Et sunt quidem illa Donatistæ verba, sed vel breviter saltem admonere debebat, uti facit cap. 2, non ita locutum Prophetam. Sane facit hoc semper Augustinus. Cui simile est, quod cum Donatista cap. 5 Ezechielem pro Isaia nominet, auctor hic ne verbulo quidem id corrigat, quod non arbitror, ut alias nunquam, dissimulaturum Augustinum. Denique cap. 18, duo proferuntur Davidis testimonia addito Psalmorum numero, cujusmodi exemplum nescio an apud Augustinum reperiat. In Scripturis quoque exponendis haud plane cum Augustino consentit. Cap. 9, responsurus ad illud Psal. 140, *Oleum peccatoris non impinguet caput meum*, tanquam de vera ejus intelligentia adhuc incertus, ait se *interpretes malle desuper* (sic enim loquitur), id est, audire quid alii de hoc loco sentiant (a). At vero Augustinus lib. 2 contra Petilianum, cap. 103, et lib. 3, cap. 33, et lib. 2 contra Cresconium, cap. 24, planissimum illud et clarissimum esse ait. Cap. 12, locum olim et a Cypriano lib. 1, epist. 12, citatum, *Ab aqua aliena abstine te*, non male quidem ille de pudicitia conjugali dictum esse ait, secus tamen quam Augustinus, qui maligni spiritus doctrinam hic accipit, lib. de Unitate Ecclesiæ, cap. 26, et lib. 6 contra Donatistas, cap. 12. Cap. 2, probaturus circumcisionem Samaritanorum typum gessisse Baptismi apud Donatistas administrati, detorquet huc locum ad Coloss. cap. 2, qui de circumcisione et Baptismo in genere, et legitime acceptis, haud dubie loquitur, quomodo interpretatur et Augustinus, lib. 6 contra Julianum, cap. 7. Denique cap. 4, cum citasset Donatista locum Jeremiæ, cap. 15, de aqua mendaci, non habente fidem, ad eum auctor iste prorsus nihil respondet. At non ita Augustinus; qui quoties inter adversariorum dicta occurrit, nunquam abire sine responsione permittit, ut lib. 5 contra Donatistas, cap. 15; lib. 2 contra Petilianum, cap. 103; lib. de Unitate Ecclesiæ, cap. 23, et alibi.

Quin et occurrunt quædam ab Augustini consuetudine ac dicendi ratione aliena. Nam primum quidem cum cap. 1 Fulgentium hunc haud obscure suspectum sibi esse significet, tanquam absit libelli transmissi auctor, eodem tamen loco *religionem* ei tribuit: quod in Gaudentio tamen notat Augustinus, lib. 1 contra eum, cap. 2, et lib. 2, cap. 11 et 12. Eodem loco tribuit ei *in dilatando ingenii laudem*, quod certe hic nullum apparet. In ejus argumentis tantum agnoscit roboris ac potentiae, *ut eis videri queat*, inquit, *veritas ipsa devinci*: at ea in suis libris Augustinus velut vana et imbecilla ridet sæpe ac contemnit. Cap. 5, *multos*, ait, *contra regulam datæ legis baptizare*, contra Augustinum, qui lib. 6 contra Donatistas, cap. 23, facilius ait hæreticos inveniri qui prorsus non baptizent, quam qui præscriptis a Christo verbis non utantur. Quin et cap. 4 contradicere sibi ipse videtur, *Hæretici*, inquit, *omnes licet in sua sibi disputatione discordent, in Baptismi tamen traditione solemni verbo concordant*. Cap. 2, *Donatarum* appellat *Baptisma*, quod dicendum esse negat Augustinus, cum alibi, tum lib. 2 contra Petilianum, cap. 57; nec unquam sic vocat, nisi addita mox correctione hac aut simili, *imo non vestrum, sed Christi*. Cap. 10, *Certum est*, inquit, *quod sacerdotis et plebis exsecretur Deus ac despiciat holocausta, si bona non adfuerit conscientia*: quod nescio an usquam apud Augustinum reperias, qui inter sacrificium velut rem sacram, et offerentium vitium diligenter distinguendum docet. Cap. 1, *Pertinaces*, inquit, *anathemate condemnemus, ut hactenus victores esse possimus*. Quando sic aspere loquitur Augustinus? Cap. 17, Donatistæ criminationibus responsurus, *conscientiam suam* opponit, *quam munitam esse* ait. Facit hoc nonnunquam et Augustinus, ut lib. 5 contra Petilianum, cap. 2 et 10, lib. 3 contra Cresconium, cap. 80; sed quanta cum modestia ac verecundia! Cap. 22, *Gesta* citat *Marcellini*: pro quibus semper Augustinus, *In collatione nostra*, inquit, *quam vobiscum*, vel *cum eis habuimus*: ut lib. post Collationem, lib. de Gestis cum Emerito, lib. contra Gaudentium, et alibi plus centies, etc.

Cæterum ad stilum quod attinet, licet in quibusdam, ubi est Augustinum imitatus, convenire cum eo videatur, tamen res ipsa clamitat, procul ab elegantia dictionis ejus abesse. Nam ut exempli gratia paucula quædam attingamus, cap. 1 utitur verbo *admiror*, pro *Intelligo*, *capio*, *assequor*. Et ibidem, *tam forti*, inquit, *obice sumpsisti*. Ac rursus, *in domo confugere compellamus*. Cap. 2, *Vos ei per omnia similatis*, inquit, pro *Assimilamini*. Cap. 9, *Interpretes*, inquit, *malo desuper*: pro eo quod dicendum erat, *Malim hic audire interpretationem aliorum* (b). Cap. 16, *pessimatur*, pro *Pessimus* evadit. Cap. 24, *ut eos a suis basilicis depulisses*, pro *Depelleres*. Ubi sic unquam balbutit Augustinus?

Ex his itaque quæ diximus, abunde constare arbitror non esse librum hunc Augustini, imo vero prorsus eo indignum. Quisquis tamen ejus auctor fuit, vetustum fuisse oportet, ut qui concilium illud Carthaginense adversus Cæcilianum viderit, citans inde postremo capite Marciani sententiam, quam nusquam apud Augustinum reperias; quo vel solo nomine dignum librum hunc censeo qui locum suum retineat. Apparet autem et Afrum fuisse, nam et more gentis ejus gaudet homœoteleutis, ut cap. 9, *Melior est misericors increpatio, quam lenis adulatio*: et iterum, *Oleum peccatoris, blandimentum est adulatoris*. Et cap. 12, *Quis non videat prophetam*

(a) Vide in nota huic loco subjecta quomodo, juxta Morel, ibi legendum sit. M.

(b) Vide in nota huic loco subjecta lectionem quam censet Morel præferendam. M.

conjugibus pudicitiam commendasse, et te a veritate procul errasse? Utilur et infinitivis nominum loco, ut cap. 13, *O probare! o errare! o delirare!* quod et Optato, et Augustino est non insuetum. Sermo autem Donatistæ seu Fulgentii totus linguam sapit Africanam, et Augustini sæculum redolere videtur, a Petiliani stilo non admodum alienus. Huc usque Lovanienses.

Censuram superiorem Bernardus Vindingus in Critico Augustiniano confirmat, additque hæc a se observata *verbia* signa. Cap. 2, dicit auctor Donatistas Deum metuere ac divinam legem servare. Cap. 42, Silvanum Cirtensem tradidisse Felici curatori *Sacramenta*: qui tamen non nisi *capitulatam argenteam et lucernam argenteam tradiderat*, ut legitur lib. 3 contra Cresconium, cap. 29, et lib. 4, cap. 56, et infra in Gestis apud Zenophilum consularem. Cap. 23, ait Ananiam et Sapphiram occisos a Petro. At Augustinus in epist. 44, n. 10, scribit, *De Novo Testamento ostendi non posse, quod justus quisquam interfecerit aliquem*. Quod subjungit de Simone Mago perempto, hausit ex apocryphis libris, quorum auctoritate niti contra adversarium nolisset Augustinus, ut intelligitur ex lib. 15 contra Faustum, cap. 9. Præterea cap. 26, exprobrat Donatistis quod transgredierentur *mandatum seniorum*, ut statuerent suas traditiones. At Augustinus opponeret potius ipsa Christi verba, Matth. xv, 5, *Quare transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram?* Tandem librum hunc refert Vindingus inter opuscula quæ a Vigilio Tapsensi conficta existimantur.

CONTRA FULGENTIUM DONATISTAM INCERTI AUCTORIS LIBER.

CAPUT PRIMUM. — Libellum, quem mihi Religio tua, frater Fulgenti, direxit, non aspernatus accepi: quem utrum ipse dictaveris, an aliunde quæsieris, non satis admiror. Est enim et hoc nostræ religionis officium, non personas intendere, sed veritatem in omnibus quærere, inventam agnoscere, et agnitam custodire. Sic enim apostolus Paulus dicit: *Omnia probate, quod bonum est tenete; ab omni specie mala vos abstinete* (1 Thess. v, 21, 22). Breviter igitur dicam quod ingeniosius litteris dilatasti. Dixisti *Unum esse Baptisma, quod Samaritanus, id est, hæreticus, habere non meruit. Unum hortum conclusum, qui est Ecclesia, fontem habere signatum, de quo nullus alienus attingit. Unum oleum, quod est Chrisma sanctissimum, quod morituræ muscæ corrumpunt, et peccatores omnino non dabunt*. Contra hæc mihi in adiutorio Domini paranda responsio est, nec aliunde sumenda, nisi ex lectione divina. Verbi ergo principium jam sumamus, imo ipsum Verbum principium Jesum Dominum, ducem ac principem cælestis militiæ teneamus, bella geramus, et ejus manu sacrata tuba petamus muros validissimos civitatis nefariæ Jericho: id est altitudinem mundanæ sapientiæ testamenti dominicis circumdemus, veritatis et libertatis vocibus conerepimus; adversarios in domo Raab, id est, Ecclesiæ quæ nullius ejus suscepit, propter mundi excidium confugere compellamus: pertinaces anathemate condemnemus, ut hactenus victores esse possimus. Hæc ergo ex Lege adversus Legem, ex Dei Testamento adversus Dei Testamentum, ex veritatis fonte adversus veritatis fontem tam obice forti prima fronte sumpsisti, quasi possit veritas a semetipsa devinci, aut gloria luminis sua luce fuscari.

CAPUT II. — DONATISTA dixit: Dominus et Salvator noster Jesus Christus unici Baptismi doctor et custos, ne sitientes animas per aridos lacus mentis error abduceret, perennes haustus sibi esse proclamans, in Evangelio suo ita testatus est, dicens: *Qui sitit, veniat et bibat, qui credit in me, sicut Isaias dicit*.

CATHOLICUS respondit: Non habet, sicut dicit Isaias: sed, *Sicut dicit Scriptura*. Sed ista velut impedimenta despiciam, ne longo sermone utilitatem legentis excludam.

DONAT. dixit: *Qui credit in me, sicut dicit Isaias, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (Joan. vii, 37, 38): et ne passim et ubique bibi posse diceretur, merita aquarum ipse discrevit, dum Samariæ aposto-

siæ originem in proprio fonte damnavit. *Qui biberit inquit, ex hac aqua, sitiet iterum: qui biberit ex aqua quam ego dederò, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (Joan. iv, 15).

CATH. respondit: Hæc utique ideo posuisti, ut nos catholicos quasi Samaritanos et sine Baptismo demonstrares. Jam ergo Donatistas in Samaritanis incipe speculari. Samaritanorum dogmata Regnorum libro docente tale fuit: Deum timebant, et simul figmenta colebant: divinam legem servabant, et patrum errores minime deserebant: circumcisionis signum habebant, et Israelitarum collegium non tenebant (III Reg. xii et xiii). Hoc et vos facitis: Deum metuitis, et figmentum luteum Donatum pariter colitis. Et hic enim ex terræ pulvere figuratus est. Divinam legem servatis, et parentum errorem non relinquitis: Baptismi habetis sacramentum, et Catholicorum non vultis habere consortium. Ecce vos eis per omnia similatis. Sicut ergo tunc Samaritanorum circumcisio secundo dari non poterat, ita nunc Donatistarum Baptisma iterari non debet, Domino Christo dicente, *Qui semel lotus est, non habet necessitatem iterum lavandi* (Joan. xiii, 10). Circumcisio enim Samaritanorum Baptisma significat Donatistarum, dicente Apostolo, *Circumcisi estis circumcisione non manu facta in exspoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi, consepulti ei in Baptismo* (Coloss. ii, 11, 12). Quod autem ait Dominus, *Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum*; non de Baptismate, sed de terreno locutus est elemento. Nam si Baptisma hic vellet ostendere, nullo modo a Samaritana muliere postulasset. Denique puteus ille non Samariæ dictus est, sed Jacob, et utique Jacob non fuit hæreticus, sed Deo dilectus, semper charus, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus.

CAPUT III. — DONAT. dixit: Nunquam ergo Ecclesiæ spiritus patitur jungi, quod ore divino meruit diffamari, Legis præconio præmonente, *Duo contra duo, unum contra unum* (Eccli. xxxiii, 15). Et Dominus in Evangelio: *Tunc, inquit, duo erunt in agro; unus assumetur, et unus relinquetur: duæ molentes in molendino; una assumetur, et una relinquetur* (Matth. xxiv, 40, 41). Vides ergo duo genera esse baptismatum et duo premia meritorum, dum unum lethalis ingenii ardor exurit, et bibulae sitis perennes haustus excoquit: alterum quod semel potandarum meatibus sitium vite perennitatem¹ sancivit, utique in effosis

¹Am., *sitium vite perennitate*.